

Alkibiadeen taito

Bertrand de Jouvenelin *Pseudo-Alkibiades* poliitikon puolustuspuheena¹

JOUNI VAUHKONEN

ABSTRACT

The Art of Alcibiades
Bertrand de Jouvenel's
The Pseudo-Alcibiades
as an apology of
politicians

At the beginning of *The Pure Theory of Politics* (1963) Bertrand de Jouvenel placed a "Platonic" dialogue titled *Wisdom and Activity: The Pseudo-Alcibiades*. The central ideas of de Jouvenel's pure politics are expressed in the dialogue, although in an indirect way. In this article I interpret the meaning of *The Pseudo-Alcibiades* and its position as an intra-text of the book: the internal links and internal oppositions between the dialogue and the other parts of *The Pure Theory*. I conclude that Jouvenel wanted to show that even an infamous character, such as Alcibiades, can have good reasons for his defence. He reduced the idea that we can defend politics in spite of its directions or failures to Alcibiades. I call this kind of strategical rhetorical figure as personification. New ways to conceptualise politics require both provocative examples and some distance from daily politics. To present politics formally, as de Jouvenel did in *The Pure Theory*, may be useful when we analyse political aspects of some situation but it is a dull way to speak of politics. It requires flesh and blood, emotions with distance or rhetorical pathos to be interesting.

Johdanto: Alkibiades – poliitikon ideaalityyppi

Alkibiadesta on pidetty kaikkien aikojen suurimpana takinkääntäjänä. Perikleen ottopoika Alkibiades vietti hyvien tapojen vastaista elämää, johti ateenaalaisia, loikkasi Peloponnesolaissodan aikana Spartan puolelle, palasi lyhyeksi ajaksi Ateenan johtoon, mutta joutui taas maanpakoon ja lopulta murhattiin.² Vain harvat ovat puolueloikan tason yläpuolella onnistuneet tai joutuneet luomaan samanlaisen poliittisen uran: ”Pohjolan Alkibiadeista” ainoita lienevät Kustaa Mauri Armfelt ja Arvo

”Poika” Tuominen. Poliitiikan teorian analyysissä Alkibiadesta on käytetty esimerkkinä harvoin – epäilemättä siksi että Thukydideen, Platonin, Ksenofonin, Plutarkhoksen ja eräiden muiden kirjoittajien ansiosta muisto hänestä on jäänyt elämään petturin perikuvana ja hyveellisen Sokrateen vastakohtana. Poliitikkoja ei ole ollut tapana puolustaa heidän ikävinä pidettyjen piirteidensä tähden.

Kysyn tässä artikkelissa, miksi ihmeessä ranskalainen politiikan teoreetikko Bertrand de Jouvenel (1903–1987) otti Alkibiadeen politiikan ja poliitikkojen puolustuksen lähtökohdaksi? Miksi hänen ehkä merkittävin teoksensa *The Pure Theory of Politics* (1963) alkaa Alkibiadeen ja Sokrateen dialogilla? Missä mielessä poikkeukselliseksi ajateltu henkilöahamo – petturi Alkibiades – voidaan ymmärtää politiikan kannalta jollain tapaa keskeiseksi? Vastauksena esitän tulkinnan de Jouvenelin

¹ Artikkelini perustuu väitöskirjani *A Rhetoric of Reduction: Bertrand de Jouvenel's Pure Theory of Politics as Persuasion* (2002) toiseen kappaleeseen.

² Historiallisesti ehkä tarkin ja antiikin lähteiden ongelmia esittelevä tutkielma Alkibiadeesta on Jacqueline de Romillyn *Alcibiade* (1995).

dialogista *Wisdom and Activity: The Pseudo-Alcibiades*³ (jatkossa *Pseudo-Alcibiades*), joka pyrkii puolustamaan politiikkaa ja poliitikkoja heidän asettamistaan politiikan suunnista huolimatta. Alkibiadeen henkilöahmoa, jota on helppo pitää poikkeuksena, voidaan dialogin perusteella pitää poliitikon ideaalityyppinä, jonka kautta tietyt politiikan piirteet pystytään havaitsemaan selvemmin. 'Armfeltit' osoittautuvat niukkojen pelitilanteiden mestareiksi ja havainnollistavat henkilöahmon tasolla perusteellisia linjavaihdoksia ja sitä miksi politiikka on tärkeää, vaikka puolueet, poliitikot jne. 'pettävät' alkuperäiset päämääränsä. Dialogi voidaan nähdä politiikan päämäärä-keinot -problematiikan kritiikkinä. Sen avulla voidaan avata politiikan ymmärtämystä päämäärien ja keinojen, tavoitteiden ja pettymysten, voittojen ja tappioiden tuolle puolen: esimerkiksi siihen, miksi ja miten politiikka kokemuksena tuottaa toimijoille tyydytystä kiertämättömistä tappioista huolimatta.

Esittelen aluksi Alkibiadeen ja de Jouvenelin henkilöhistoriaa – kumpikaan ei liene erityisen tuttu suomenkieliselle lukijakunnalle ja samalla kontekstuaalisoin tekstiä sodanjälkeisen Ranskan ja politiikan teorian keskusteluihin. Bertrand de Jouvenelin politiikan puhtaan teorian keskeiset ideat on myös ilmaistu dialogissa, tosin epäsuorasti. Tulkinta sisältää siten myös näkökulman koko *The Pure Theory of Politics* -teokseen ja sen tekstinsisäiseen (*intra-text*) asetelmaan: kirjan sisäisiin suhteisiin ja vastakohtiin suhteessa teoksen muihin osiin.

Pseudo-Alcibiades imitoi Platonin dialogia, joka on käännetty nimellä *Alcibiades I*, mutta sillä on päinvastainen tarkoitus: Platon (tai joku hänen oppilaistaan⁴) halusi puolustaa sokraattista viisaut-

ta Alkibiadeen ambitiota vastaan⁵, kun taas de Jouvenelin dialogi on tarkoitettu poliitikon puolustukseksi. Päähenkilöiden keskustelunaiheena on ateenalaisten päätettäväksi tuleva Peloponnesolaissodan aikainen sotaretki Syrakusaa vastaan – sotaretki, jonka jälkikäteen tiedämme miltei tuhonneen Ateenan mahdin. Jännite suhteessa Platonin moiniin dialogeihin muodostaa kuitenkin keskustelun temaattisen selkärangan. Alkibiades ja Sokrates keskustelevat poliitikon roolista. Sokrates haluaisi että poliitikot ovat viisaampia ja harkitsevimpia (*prudent*); Alkibiades puolestaan selittää, miksi poliitikot tekevät mitä tekevät. Dialogiin syntyhistoriaan liittyy kuitenkin ajankohtaisempia seikkoja, joita käyn seuraavaksi lyhyesti läpi.

Alkibiades, un *politicien*

Pseudo-Alcibiades kuuluu pieneen mutta politiikan teorian kannalta merkittävään kirjallisuudenlajiin: poliitikkojen puolustuspuheisiin, joita – kuten Kari Palonen on äskettäin huomauttanut – politiikan teoreetikot ja aatehistorioitsijat on pitkään vähätelleet (ks. Palonen 2002a, 2002b). Eräät politiikan puolustajat pyrkivät oikeuttamaan poliitikon ammatin muiden ammattien rinnalla⁶. Provokatiivisempaa retorista strategiaa hyödyntävät pyrkivät alleviivaamaan politiikon (*le politicien*) roolin erityisyyttä⁷. Epäilemättä *Pseudo-Alcibiades* kuuluu genren jälkimmäiseen tyyppiin.

⁵ *Alcibiades I* aukeaa monenlaisille tulkinnoille (ks. esimerkiksi Digeser 1995, 204–207, Cazeaux 1998). Tässä yhteydessä painotan tietysti de Jouvenelin tapaa tulkita dialogia.

⁶ Näin tekevät esimerkiksi Louis Barthoun *Le politique* (1923), F. C. Oliverin *Politics and Politicians* (1934) ja J.D. B. Millerin *Politicians* (1958).

⁷ Näitä ovat Max Weberin *Politik als Beruf* (1919) ja Jean-Paul Sartren Flaubert-tutkielman kolmas osa *L'idiot de la famille* (1972), jotka muuttavat politiikan ”tavallista merkitystä” ja sitä vastaavaa poliitikon tyyppiä (Palonen 2002a, 150). Ranskan substantiivi *le politicien* otettiin käyttöön 1870-luvulla aiempien ilmausten *le politique* ja *l'homme politique* rinnalle. Alunperin se viittasi amerikkalaisen termiin *politician*, mutta sai ranskalaisessa käytössä pejoratiivisen merkityksen. Kuten Sartre myöskään de Jouvenel ei tee eroa *le politiquen* ja *le politicienin* välillä vaan omaksuu pejoratiivisen termin *The Pure Theoryn* ranskankielisessä versiossa *De la politique pure* (1963). (Palonen 2002a, 148; Ks. myös. *PP*, 26, 28, 36, 38, 49–50) Hän myös käyttää tämän rinnalla termejä *l'hommes politiques* (*PP*, 11) ja *l'homme état* (*PP*, 47). Kuitenkin yksityis-

³ *Pseudo-Alcibiadeen* ensimmäinen versio ilmestyi *Yale Reviewissä* (1960) otsikolla *The Pseudo-Alcibiades: A Dialogue on Political Action and Responsibility*. Jo tämä teksti sisälsi myöhemmin *The Pure Theoryssa* ilmestyneen tekstin keskeisimmät osat. Kirjaan de Jouvenel on täydentänyt johdantoa ja päähenkilöiden viimeisiä vuorosanoja. *The Pure Theory of Politicsin* ranskankielinen versio *De la politique pure* (1963) sisältää vain vähäisiä muutoksia.

⁴ Bertrand de Jouvenel ei näytä noteeranneen, että *Alcibiades I* on usein sijoitettu ns. epäperäisiin Platonin kirjoituksiin eli sitä pidetään todennäköisesti jonkun hänen oppilaansa kirjoittamana tai Akatemian alkeisoppikirjana (ks. Platon *Teokset VII*, 334). Tämän tutkielman kannalta Platonin alkuperäistekstin autenttisuus tai epäautenttisuus ei ole kiinnostava kysymys.

Dialogi jopa alleviivaa poliitikkojen ”pahuutta”, koska Alkibiadeksella on kautta aikojen ollut erittäin huono maine. Miksi de Jouvenel halusi ottaa pahamaineisen demagogin esimerkiksi ”puhtaasta politiikasta” puhuessaan? Dialogin taustalta voidaan löytää hänen omat kokemuksensa ranskalaisessa politiikassa ja eräät viime vuosisadan käänteet Ranskan historiassa. Henkilöhistoria ei tietysti selitä kaikkea: *The Pure Theory of Politics* voidaan lukea myös vastauksena eräisiin ranskalaisiin ja kansainvälisiin keskusteluihin (ks. Vauhkonen 2002, kappale 4). Länsimäisen politiikan ideaalittyyppin edeltäjä oli antiikin kansankiihottajaksi haukuttu demagogi. Huolimatta termin negatiivisista sävyistä esimerkiksi Max Weber huomauttaa, että ”Perikles, ei Kleon, sai ensimmäiseksi tämän nimityksen” (Weber 1919b, 331; 1919a, 525). On kuitenkin korostettava, että Perikleen ottopoika Alkibiades on pitänyt halki vuosisatojen demagogien huonoa mainetta yllä.

Antiikin Kreikan (ja Rooman) lähteiden mukaan Alkibiades oli aikansa julkisuuden hahmoja. Thukydides kuvasi hänet Ateenan tuhon tien aloittajaksi. Platonin *Pidoissa* hänet esitetään Sokrateen todellisen rakkauten kohteena. Joka tapauksessa hän oli poikkeuksellisen lahjakas ja viehätysvoimaltaan vastustamaton mies, joka sai aikaan skandaaleja sekä loi ja johti suuria poliittisia ja sotilaallisia hankkeita. Platonin *Alkibiades I* kuvaa Alkibiadeen nuoreksi mieheksi, joka on Sokrateen oppissa. *Pseudo-Alkibiades* taas tapahtuu juuri ennen kuin Ateenan kansankokous päättää huonosti päättyneestä sotaretkestä Syrakusaa vastaan eli aikana, jolloin Alkibiades on valtansa huipulla Ateenassa (*PT*, 17). Sokrates varoittaa sotaretken riskeistä. Alkibiades selittää, miksi hän ei voi ottaa varoituksia huomioon.

Alkibiades/ de Jouvenel

Alkibiadeen ja Bertrand de Jouvenelin elämäntekojen välille voidaan vetää yhtäläisyyksiä. Bertrand de Jouvenel syntyi keskelle Ranskan kolmannen tasavallan eliittii. Hänen isänsä oli oppo-

rikas senaattori, suurlähettiläs ja *Matin*-lehden päätoimittaja. Varakkaan ja vaikutusvaltaisen suvun jäsenenä Alkibiades sai aikansa parhaan koulutuksen sofisteilta ja Sokrateelta. Äitinsä kautta de Jouvenel tuli tuntemaan Ranskan kulttuurieläin (Bergson, France jne.) henkilökohtaisesti ja hän opiskeli Sorbonnessa. Kuten isänsä, Bertrand de Jouvenel liittyi radikaalisosialisteihin⁸, mutta vuosina 1936–1938 hän kuului puolifasistiseen *Parti Populaire Française* -puolueeseen. Ennen sotaa hän liittyi armeijan tiedustelupalveluun ja pakeni sodan aikana Sveitsiin, kun saksalaiset saivat vihiä hänen toiminnastaan vastarintaliikkeessä. Kansainvälisen reportterin uran aikana hän oppi tuntemaan henkilökohtaisesti useimmat sotaa edeltävät kansainvälisen politiikan keskeiset hahmot Hitleristä ja Mussolinista aina Churchilliin ja Lloyd Georgeen.

Näin *Pseudo-Alkibiadeen* kirjoittajan taustalta voidaan löytää samanlaista huipputasoa vaarallista politiikkaa, elitististä koulutusta ja dramaattisia henkilökohtaisia kokemuksia kuin Alkibiadekselta. Voimme helposti ymmärtää, miksi de Jouvenel identifioitui Alkibiadekseen tai ainakin hänen kokemuksensa helpottivat ymmärtämään politiikan vaikeita tilanteita paremmin kuin, jos hänellä olisi ollut vain akateeminen ura. *The Pure Theoryn* alussa de Jouvenel ilmaisi kokemuksiaan seuraavasti: ”Synnyin poliittisen miljööseen. Elin aikana, jossa poliittiset tapahtumat mellastivat valtoimeinaan. Näin tutkimusaineistoni tulevan väkisin esiin ihmisten toiminnassa.”⁹ (*PT*, xi). Hän astui poliittiseen miljööseensä aktiivisena osallistujana 1920-luvulla. Poliitiikkaa pohtivien tekstien taustalla on ihmettely, kuinka vuosisadan kaksi maailmansotaa pääsi yllättämään ihmiset. Todellisen elämän impulssit ajoivat hänet maanpakoon, mutta antoivat samalla aikaa ajatella politiikan ongelmia, joihin ensimmäisenä vastauksena ilmestyi de Jouvenelin ehkä tunnetuin teos *Du Pouvoir* (1945). Tässä suhteessa de Jouvenel kulkee pitkälti politiikan teorian klassikoiden valtavirrassa, joka viemällä kirjoittajan maanpakoon on tuottanut kiinnostavia teoksia. Ei ihme, että hän alkoi

kohtainen tarkastelu paljastaa, että *l'hommes politiques* viittaa yleisessä merkityksessä heidän tapansa käyttää sanoja poliittisesti, siis että he ovat *politiciens*. Termi *l'homme état* ei taas viittaa de Jouvenelin omaan tapaan ajatella, vaan kyseinen kohta pohtii Platonin vertausta kutojiin ja valtiomiehiin.

⁸ Nimestään huolimatta puolue kuului Ranskan porvarilliseen vasemmistoon ja muodosti usein kolmannen tasavallan helposti kaatuvien hallitusten ytimen.

⁹ ”Born in a political milieu, having lived through an age rife with political occurrences, I saw my material forced upon men.” (*PT*, xi)

ajatella poliittista elämää draaman kaltaiseksi: ”Aineistoni järjestämiseksi löysin parhaat oppaat mestareista, jotka kuolemattomalla tavalla kuvasivat politiikan draamaa: Thukydidestä ja Shakespearesta.”¹⁰ (*PT*, xi–xii)

Ei voi olla tietenkään varma, tuottivatko draamattiset kokemukset tämän havaitsemisen tavan, vai oliko hänen aktiivinen valintansa lukea poliittista elämää draamana. Ajatus sosiaalisen elämän ja draaman samankaltaisuudesta löytyy kuitenkin jo hänen päiväkirjoistaan ajalta, jolloin hän kirjoitti *Du Pouvoiria*¹¹. Yllä olevat sitaatit *The Pure Theory*sta oikeuttavat hänen näkökulmiaan politiikkaan, mutta samalla ne pyrkivät myös tekemään ymmärrettäväksi hänen (jälkiviisaasti katsottuna huonoja) valintojaan 1930- ja 1940-luvuilla. Sodan aikana hän jatkoi Vichyn hallituksen salaisena agenttina. Tehtävänä oli tavata hänen vanhaa ystävänsä Otto Abetzia, jonka Hitler oli lähettänyt Pariisiin suurlähettilääksi. Nämä yhteydet olivat yksi keskeisimmistä syistä, miksi de Jouvenel sai huonoa mainetta kollaboraattorina, vaikka hän myöhemmin liittyi vastarintaliikkeeseen ja joutui pakenemaan.

Alkibiades, petturin perikuva

Ranskan miehitys oli tuoreessa muistissa, kun de Jouvenel kirjoitti *Pseudo-Alkibiadeen*. Tässä mielessä Alkibiades on malliesimerkki niistä henkilöistä, jotka joutuivat sodanjälkeisten puhdistusten uhriksi.¹² Koska salamurhaajat veivät lopulta myös Alkibiadeen hengen, hän jakaa saman kohtalon kuin ne ranskalaiset poliitikot, jotka ajautuivat yhteistoimintaan natsien kanssa ja joista entisen presidentin Pierre Lavalin tapaan tuli pettureita jälkikäteisissä arvioissa. Tätä he eivät voineet itse ym-

märtää: ”Je meurs pour avoir trop aimé mon pays”, Laval sanoi juuri ennen teloitustaan (Kupferman 1980, 153). Poliitikon vastuu oli todellakin ajankohtainen asia, jota käsiteltiin käytännössä monissa oikeusistuimissa toisen maailmansodan jälkeen.

Poliitikon vastuuseen viittaa myös *Pseudo-Alkibiadeen* ensimmäisen julkaistun version otsikko *The Pseudo-Alcibiades: A Dialogue on Political Action and Responsibility*. Dialogi jatkaa poliitikon vastuun teeman pohdintaa, jonka tunnetuimmat tekstit ovat Max Weberin *Politik als Beruf* ja Maurice Merleau-Pontyn *Humanisme et terreur* (1947). Weber tulkitsee, että poliitikko on mahdottomassa tilanteessa vakaumus- ja vastuuetiikan välissä, koska hän joskus joutuu käyttämään politiikan viimekätisiä keinoja, valtaa ja väkivaltaa (Weber 1919b, 358–360; Weber 1919a, 551). Mikään etiikka ei voi kiertää sitä, että ”hyvän” päämäärän saavuttaminen kietoutuu monesti välttämättömyys käyttää moraalisesti epäilyttäviä tai moraalisesti vaarallisia keinoja. Monesti täytyy ottaa myös huomioon mahdollisuus ja jopa todennäköisyys, että ilmaantuu huonoja tarkoittamattomia seuraamuksia. Mikään etiikka ei myöskään voi määrätä, milloin ja missä laajuudessa eettisesti hyvä päämäärä oikeuttaa eettisesti vaaralliset keinoja ja tarkoittamattomat seuraamukset. (Weber 1919b, 360.)

Weber muistutti kuinka todellisessa elämässä näemme toistuvasti vahvan vakaumusetiikan omaavien henkilöiden kääntyvän kylmäveriseksi profeetoiksi ja että vakaumusetiikan omaksuneet eivät voi tai osaa kantaa vastuuta maailman eettisestä irrationaalisuudesta (Weber 1919b, 361). Vakaumusetiikkaa ja vastuuetiikkaa ei voi myöskään yhdistää. Poliitikkaan sekaantuneiden eli niiden, jotka käsittelevät vallan ja väkivallan välineitä, täytyy huomata, että heidän hyvistä teoistaan ei seuraa ainoastaan hyvää ja pahoista ainoastaan paha, vaan ”usein on juuri päinvastoin”. Weberin johtopäätös on, että jokainen ”joka ei huomaa tätä, on lapsi poliittisissa kysymyksissä”. (Weber 1919b, 362.) Näin kukaan ei voi täysin hallita toimintansa kaikkia tarkoittamattomia seuraamuksia. Etiikka kytkeytyy Weberin näkökulmasta politiikkaan siten, että vakaumus- ja vastuuetiikat eivät ole vastakohtaisia toisilleen vaan täydentävät toisiaan. Kukaan ei voi toimia ilman sisäistä vakauksista, mutta poliitikkojen täytyy tuntea toiminnassaan myös vastuuta, koska he käyttävät vaikeita välineitä, joiden tuottamia tarkoittamattomia seurauksia kukaan ei hallitse. Kaikesta tapahtu-

¹⁰ ”For its marshalling, I found my best guides in the geniuses who have immortally portrayed the drama of Politics: Thucydides and Shakespeare.” (*PT*, xi–xii)

¹¹ ”En un mot, représentons-nous la vie sociale comme la représentation d’un drame. Chacun y tient un rôle défini, on sait où l’on va. Mais que des acteurs ne jouent plus leur rôle ou en jouent un autre, on entre dans l’indéterminé, dans le désordre.” (*JP*, 14)

¹² Puhdistuksissa (*épuration*) tapettiin virallisen arvion mukaan noin 10 000 saksalaisten kanssa yhteistoiminnassa ollutta henkilöä. Epävirallisia arvioita on aina 100 000 kuolleeseen saakka. Kyse on yhdestä Ranskan historian suurista mustista aukoista, jota ei vielääkään ole tyystin selvitetty.

mien kulussa tulleista pettymyksistä huolimatta poliitikkojen täytyy ylläpitää kykyään jatkaa:

Nur wer sicher ist, daß er daran nicht zerbricht, wenn die Welt, von seinem Standpunkt aus gesehen, zu dumm oder zu gemein ist für das, was er ihr bieten will, daß er all dem gegenüber: "dennoch!" zu sagen vermag, nur der hat den "Beruf" zur Politik. (Weber 1919a, 560.)

Vain se joka varma, ettei murru kun maailma hänen näkökulmastaan on liian typerä tai alhainen sen suhteen mitä hän haluaa tarjota sille, ja joka on varma että hän kykenee sanomaan "Kaikesta huolimatta!" tapahtuipa mitä tahansa – ainoastaan jollain hänen kaltaisellaan on "kutsumus" politiikkaan. Epäilemättä Alkibiades täytti hyvin tämän politiikan jatkamiseen liittyvän kutsumuskriteerin. Hän pystyi jatkamaan toimintaa, vaikka joutui vaihtamaan puolta Ateenan johdosta Spartan puolelle ja vielä takaisin Ateenan johtoon.

Maurice Merleau-Pontyn *Humanisme et terreur* oli puolestaan vastaus Arthur Koestlerin teokseen *Darkness at noon*. Merleau-Ponty viittasi suoraan Weberiin ja sovelsi tämän ajatuksia Moskovan näytösoikeudenkäynteihin ja kollaboraattoreihin, mikä rinnastus herätti todennäköisesti esimerkiksi Raymond Aronin ärtymyksen ja on pitänyt teoksen huonoa mainetta yllä (ks. Aron 1955, 125–). Kuitenkin *Humanisme et terreur* pitkälti vain jatkoi Weberin ajattelua ja Merleau-Pontyn raskas lisä poliitikon taakkaan on, että tämä on vastuussa myös niistä seurauksista, joita etukäteen ei voi nähdä (Merleau-Ponty 1947, 66).

Alkibiadeen henkilöahmo on esimerkki petollisesta poliitikosta, joka yksityiskohtaisessa tutkinassa paljastuu mahdottomasta tilanteesta selviytymään yrittäväksi poliittiseksi peluriksi. Vaikka Alkibiades on lahjakas mies, hän ei voi määrätä kaikkia muuttuvan tilanteen piirteitä. Hänen valtansa riittää aloittamaan sotaretken Syrakusaa vastaan, mutta se ei riitä kontrolloimaan sotaretken tarkoittamattomia seurauksia tai kaikkia hänen poliittisten vastustajiensa temppuja. Voimme ymmärtää Alkibiadeen toimintaa Peloponnesolaissodan kontekstissa, jossa sota oli ajautunut umpikujaan sotivien osapuolten erilaisten armeijoiden takia: Spartalla oli erinomainen jalkaväki, kun taas Ateena hallitsi meriä erinomaisen laivastonsa takia. Molemmat armeijat välttivät ratkaisutaistelua siellä, missä toinen osapuoli tiedettiin vahvemmaksi. Tässä tilanteessa Alkibiades yritti tehdä jo-

tain, mikä hämmästyttäisi kaikkia ja avaisi sodan pattitilanteen. Hänen ongelmakseen tuli, että hän aliarvioi Syrakusan voimat eikä voinut ennakoita nähdä, että uskonnollinen skandaali pakottaisi hänet pakenemaan Ateenan johdosta.¹³

Alkibiadesta voi helposti ajatella anakronismina tai ainakin huonosti 1930- ja 1940-lukujen elämää kuvaavana henkilönä, mutta 1960-luvun vaihteessa ei ollut harvinaista verrata toista maailmansotaa Peloponnesolaissotaan. Esimerkiksi Raymond Aron näki yhtymäkohtia näiden sotien välillä¹⁴: "Miksi Saksan sodalla 1914–1945 ei ole omaa Thukydidestään?" Aron kirjoitti (1961, 21). William L. Shirer astui esiin samana vuonna ja vertasi itseään historiankirjoituksen isään. Shirer oli journalisti ja yksi parhaista natsien hallinnon henkiin jääneistä silminnäkijöistä. *Kolmannen valtakunnan nousun ja tuhon* esipuheessa hän vertaa rooliaan Thukydideseen tehtävään, mutta hän näkee totuuden etsinnän toisesta maailmansodasta vaikeammaksi kuin Thukydidellä (Shirer 1960, xi).

Thukydiden *Peloponnesolaissodan* hengessä *Pseudo-Alkibiades* näyttää opettavan, että poliitikoilla pitäisi olla enemmän kykyä ennakointiin¹⁵. Heidän pitäisi olla harkitsevaisempia (*prudent*). Sokrateen henkilöahmo edustaa harkitsevaista ennakoijaa, mutta "political activity is not highly sensitive to the teaching of wisdom" (*PT*, 16). Siksi dialogin avulla de Jouvenel pyrkii myös esittämään, mitä ihmiset oikeastaan tekevät politiikassa ja miksi he tekevät niin ilman niin sanottua viisautta (*PT*, 17). Tekstin asenne on siis voimakkaasti poliitikkoja ja politiikkaa puolustava.

Lopulta Alkibiades on myös esimerkki *dux*-tyyppisestä "ohjaavasta poliittisesta johtajasta", kaikkia huijanneen Adolf Hitlerin pienoismalli. De Jouvenel lainasi G. Dumézililtä poliittisen johtajuuden kaksoimallin: *dux* on ohjaava johtaja (*lea-*

¹³ Alkibiadeen syyksi laitettiin Hermeksen patsaiden rikominen juuri ennen sotaretkeä. Vastustajat haastoivat hänet oikeuteen, kun laivasto (ja samalla myös Alkibiadeen kannattajakunta) oli matkalla Syrakusaan.

¹⁴ Taustalla lienevät Jacqueline de Romillyn 50-luvun kirjoitukset Thukydidestä. Ainakin Raymond Aron viittaa niihin (Aron 1961, 21 viite 1).

¹⁵ Bertrand de Jouvenelia pidetään yhtenä futurologian perustajista, koska futurologit omivat hänen "arvailun taitonsa" ja mahdollisten tulevaisuuksien (*futuribles*) projektinsa. Hänen perustavasti poliittinen asenteensa on jäänyt usein noteeraamatta tulevaisuuden tutkimukseen painottuneilta lukijoilta.

der) esimerkiksi sotarekillä ja *rex* taas ongelmia ratkaiseva, säätelevä johtaja (*So*, 25; *P*, 156). Juuri de Jouvenel oli yksi niistä toimittajista, jotka saivat henkilökohtaisesti kuulla Hitlerin valheita rauhasta, kun tämä samaan aikaan valmistautui sotaan (ks. de Jouvenel 1979, 250–258). Alkibiades voidaan tulkita yritykseksi universalisoida poliittista pyrkyryyttä ja esimerkiksi, jolla havainnollistetaan poliittisten aloitteiden tekijän tilannetta. *Pseudo-Alkibiades* typologisoi tiettyä *dux*-tyypin poliittista johtajuutta, kun tämä epäonnistuu: tästä tulee tahtomattaan petturi.

Poliitikon tilanne

Poliitikon tilanne on moniulotteinen. Hän ei suostuttele ainostaan yhtä ihmistä (kuten Sokrates dialogissa) vaan monia. Hänen täytyy myös ottaa huomioon muiden poliitikkojen suostuttelu ja juonet. *Pseudo-Alkibiadeksessa* tilanne on seuraava: Alkibiades on käyttänyt petkutusta ja juonia saavuttaakseen korkean aseman Ateenassa. Hän tahtoo kuitenkin olla enemmän kuin yksi merkkihenkilö muiden samanlaisten joukossa. Hän tahtoo aloittaa sotaretken Syrakusaa vastaan ja laajentaa valtapiiriään.

Sekä Alkibiades että Sokrates käyttävät puhetta välineenään, mutta Alkibiades ei suostuttele samalla tavoin kuin opettajansa, jolla on mahdollisuus pitkiin ja syväisiin keskusteluihin oppilaidensa kanssa. Dialogissa Alkibiades käyttää Platonin *Valtiomiehestä* tuttua kutojan metaforaa: ”Etkö olekin verranut valtiomiestä kutojaan, joka sitoo monien yksilöiden elämän ja toiminnan kuteet yhteen kutoakseen niistä harmonisen kuvion?” (*PT*, 23) Sokrates myöntää, mutta Alkibiades laajentaa metaforaa.

Alcibiades. But in Politics, Socrates, the warp-threads are individual men who are very far indeed from lending themselves passively. Each warp-thread is opinioted and elusive; therefore casting just one woof-thread to bind all these individuals in a common action takes a spell-binder. I am one such, Socrates, and know the difficulty of binding men to my woof-thread, a difficulty enhanced by there being rival spell-binders attempting to cast their spell upon the same threads. And have you noticed, Socrates, the craftsmen, who are willing to converse with you while doing their job if it is easy, turn unwilling if it is difficult?

Socrates. True.

Alcibiades. The political weaver, those warp-threads wriggle like serpents, cannot be patient with you. Nor can he feel modest about his achievement, nor can he believe that he must subordinate his talent to the fulfillment of your design. He is carried away by his doing and deaf to your telling. (*PT*, 24–25)

Poliittiset puhujat eivät voi olla yhtä kärsivällisiä kuin filosofit tai käsityöläiset, jos he aikovat tempaista kuulijat mukaansa. Heillä ei ole aikaa keskustella, koska heidän kuteensa (yleisö) ovat kuin käärmeitä, jotka voivat luikerrella koska tahansa tiehensä joko omien mielenmuutostensa tai kilpailevien poliittisten puhujien lumouksen takia. Lyhyesti sanottuna he toimivat konfliktitilanteessa. Poliitikkojen täytyy ”lumota” sanoillaan kannattajansa. Poliitikot eivät ymmärrä Sokrates-tyypistä suostuttelua, koska heidän toimintansa sitoo heitä. Mutta mitä poliitikot oikeastaan tekevät? Sokrates päättelee, että ”politiikan taito koostuu asemien luomisesta sekä kyvystä kehittää taito, jolla ihmisiä liikutetaan ja joka perustuu siihen mitä ihmiset pitävät hyvänä” (*PT*, 27). Näin de Jouvenelin politiikan konseptio ei viittaa spesifisti mihinkään tiettyyn hallitsemistapaan: kaikki ne riippuvat jossain määrin jonkin kannattajakunnan hyväksynnästä ja tarvitsevat legitimointia. Jotkut niistä voivat olla hyvinkin despoottisia. Niiden demokraattisuuden aste riippuu relevantin yleisön joukossa olevien niiden henkilöiden lukumäärästä, joilla on yhtäläinen oikeus osallistua päätöksentekoon.

Parempana pidetyn peruste

Pseudo-Alkibiades valaisee erinomaisesti, kuinka puhe on poliitikalle luonteenomaista ja siten poliitikon tärkein väline. Miten poliitikko siis toimii puheen avulla? Alkibiadeen tilanteen keskeinen piirre on, että hän ei voi pitkään pohtia mitään erityistä aiheita. Hänen täytyy lyhyessä ajassa ja tehokkaalla tavalla tehdä näkökantansa selväksi. Hän haluaa seistä joukkojen edessä ”send out not only words from one’s lips, but heat from one’s eyes and fingertips” (*PT*, 26).

This is the happiness of the politician, that the feelings he expresses become those of these many others out there, come back to him multiplied thousands of times by the great living

echo, which thus reinforces them in himself. Brave echo, which not only returns my words, but turns them into deeds! (PT, 26)

Sokraattinen koulukunta ei voi ymmärtää tätä ”poliitikon iloa”. Siinä keskeinen tyydytys syntyy poliitikon saamasta vastakaivusta, joka ei ilmene vain sanojen toisteluna tai suosionosoituksina vaan muuttuu toisten ihmisten teoiksi. Toisin kuin sokraattinen filosofi poliitikko ei elä ikuisten totuuksien kanssa, mikä antaa filosofille varmuuden, että hän on oikeassa, vaikka kaikki muut olisivat eri mieltä. Poliitikko ei käsittele totuuksia vaan toimintaa. Tässä prosessissa toisten suostumuksesta (*consent*) tulee poliitikon eetosta voimistava ja laajentava osa. Löydämme tästä poliitikon ”austinilaisen” mission – austinilaisen, mutta siten että valta tulee näkyvämmäksi kuin Austinin puheaktiteorian ”doing things with words” -näkemyksessä. Hannah Arendtin terminologian mukaisesti poliitikko ei tee työtä tai valmista, vaan toimii: de Jouvenelin poliitikko saa toiset tekemään asioita sanojensa avulla. ”Teettäminen” on de Jouvenelin perspektiivistä puhdasta politiikkaa, jossa ”teettäminen” ja ”tekeminen” ovat toiminnan eri puolia. Poliitikolle nämä ovat tärkeämpiä kuin hänen sanojensa perlokutiiviset efektit eli menestys tai saavutettu tuki, jotka voivat kadota koska tahansa. Alkibiades nauttii sanojensa illokutiivisista ulottuvuuksista: hänen ”onnellisuutensa” tulee yleisön edessä esiintymisestä, jota ei voi redusoida menestykseen tai mitätöidä tappion näkökulmasta. Tärkeiden asioiden käsittely yleisön edessä on *public happiness*¹⁶, julkisesta päätöksenteosta ja keskustelussa toimimisesta saatavaa tyydytystä, ”olinhan siellä minäkin” -tyyppistä oman itsen tuottamista julkisen toiminnan kautta, joka eroaa pelkkien ”julkisuuden henkilöiden” näyttäytymisestä ilman vaikutuspyrkimyksiä. Toisten kanssa toimiessaan poliitikko myös ”ylittää itsensä”, saa aikaan – hyvässä ja pahassa – enemmän kuin yksin ollessaan. Tämä herkästi katoava suhde toimivien ihmisten välillä voidaan tuottaa vain sanojen avulla, ja se

”springs up between men when they act together and vanishes the moment they disperse” (Arendt 1958, 200). Tässä mielessä Alkibiades, toisin kuin nykyajan mediajulkisuuden poliitikot, on arendtilaisen näyttäytymistilan poliitikko ja poliitikon onni viittaa arendtilaiseen erotteluun valmistamisen ja toiminnan välillä. Toiminnaksi täsmentyy de Jouvenelin puhtaassa politiikassa ”teettämisen pyrkimys”, jota ei voi ymmärtää valmistamisen keinot ja päämäärät -terminologialla.

Näyttäytymistiloissa – kansankokouksissa, edustuslaitoksissa, oikeusistuimissa – toimivien poliitikkojen puheiden vaikuttavuudelle on keskeistä läsnäolo. Puheen vaikuttavuus syntyy tilanteessa ei vain sanojen merkitysten kautta vaan myös puhujan äänenpainojen, ilmeiden, eleiden sekä kuulijoiden reaktioiden yhteissummasta. Nämä puheen piirteet ovat läsnä vain kyseisenä hetkenä ja niitä on vaikea jälkikäteen tavoittaa: orientoituminen nykyisyyteen näkyy hyvin siinä, että jälkikäteen luettuina puheet eivät useinkaan ole erityisen kiinnostavia. Puhuja luo vaikuttavuutensa paitsi omista aineksistaan myös toisten läsnäolosta, jolloin puhe ei välttämättä toimi tekstinä; kirjoittamalla politikoiminen on demagogian toinen laji. Taitava kirjoittaja ja puhuja yhdistyvät harvoin samassa persoonassa.

Kun Alkibiades sanoo, että poliitikko löytää onnellisuutensa joukkojen antamasta vastauksesta, hän on puolestaan Max Weberin terminologialla kutsumuksellinen poliitikko, joka elää politiikalle. Hän löytää elämänsä tarkoituksen ja merkityksen julkisten asioiden käsittelystä. Rikkaana aristokraattina hän on taloudellisessa mielessä käytettävissä (*abkömmlich*) politiikkaan, eikä hänen tarvitse saada siitä jokapäiväistä elantoaan. (vrt. Weber 1919b, 318.) Hän pitää poliittisten kamppailujen keskellä olemisesta, mitä sokraattinen koulukunta halveksii ja mitä useimmat ihmiset eivät osaa tai uskalla tehdä. Tällainen onni on täysin muuta kuin sokraattisen koulukunnan tavoittelema *eudaimonia*, sisäinen rauha ja tyyneys, joka saavutetaan yhdessä muiden kanssa eletyn menestyksellisen elämän kanssa. Ei ihme, että dialogin Sokrates ei voi ymmärtää tämänkaltaista onnea ja hän pilkkaa Alkibiadesta, koska hänestä ”koko Alkibiades” ei ole hänen edessään: ”Suosionosoitukset näyttävät paisuttavan sinua ja ilmeisesti sitten kutistut niiden puutteessa”. Alkibiades myöntää etsivänsä nälkäisesti vastakaikua ja että hänellä on kyky saavuttaa sitä, mutta samaan aikaan hän tunnistaa her-

¹⁶ Hannah Arendt on tulkinnut, että Yhdysvaltain itsenäisyysjulistuksen ”pursuit of happiness” merkitsi alunperin lyhennystä ajankohdan idiomista ”pursuit of public happiness”. ”Public happiness” tarkoitti, että julkisiin kokouksiin osallistuminen ei ollut taakka vaan että ihmiset nauttivat keskusteluista ja päätöksentekoon osallistumisesta. (Arendt 1963, 119–129.)

kästi tilanteet, joissa hän ei voi saada otetta yleisöstä: ”Vaihdan sitten latteuksiin, joita he haluavat kuulla ja odotan suotuisampaa tilaisuutta”. (PT, 26) Kuinka sitten poliitikko muuntaa sanat teoiksi? Ikäänkuin Habermasin loputtomia pohdintoja ja ideaalia puhetilannetta vastaan Alkibiades selittää:

Now the politician who desires to obtain of great numbers, at short notice, a certain decision or action, must perforce appeal to their present view of the good, such as it is; precisely that view which it is your [Socrates’] purpose to change. The views of the good which are presently held are the politician’s data which he uses to move people as he desires. That is the way the game is played, and you are not interested in the game. (PT, 25)

Jos poliitikko siis aikoo nopeasti saada monet ihmiset tekemään haluamallaan tavalla, hänen täytyy vedota siihen, mitä nämä pitävät hyvänä. Heidän täytyy vedota siihen, minkä Sokrates haluaisi muuttaa. Yleisön hyväksi näkemät asiat ovat poliitikolle ainesta, jota hän käyttää saadakseen ihmiset tekemään haluamallaan tavalla. Poliitikon siis täytyy ensiksi selvittää ihmisten mielipiteet, mutta ei vain ottaa niitä huomioon. Hänen täytyy pidäytyä joistain vaatimuksista, eli hänellä täytyy myös olla taitoa pitää suunsa kiinni tietyistä asioista. Hänen täytyy tunnistaa yleisön faktuaalisena pitämät asiat ja käyttää niitä yleisön mielipiteiden muuttamiseen. Keskeistä on, ettei heti ilmaise omia tavoitteitaan.

Kaikki tämä on tietysti huomioitu tutkielmissa retoriikasta. Jo Aristoteles kirjoitti, että poliittisen puhujan täytyy käyttää enthymemaa¹⁷ ja esimerkiksi, jotka ovat vakuuttavampia kuin pitkä dialektinen pohdinta. Aristoteles painotti, että ”retoriikan tehtävä on käsitellä niitä kysymyksiä, joita harkitsemme ilman, että meillä olisi niihin tieteellinen vastaus¹⁸, ja joiden käsittely tapahtuu sellaisten

¹⁷ Aristoteles-tutkijat kiistelevät, ovatko enthymema ja syllogismi sama asia vai eivät. Tässä yhteydessä otan traditionaalista filosofista tulkintaa vastaan Burnyeatin historiallisen tulkinnan mukaisen kannan, että enthymema on argumentti (*sullogismos tis*) retorisessa puheessa (Burnyeat 1990, 21). Kyse on siitä, ettei poliittinen puhuja voi käyttää samanlaisia pitkiä todisteluketjuja kuin filosofi.

¹⁸ ”Tieteellisyys” saattaa olla tässä harhaanjohtava käänös. Esimerkiksi englanninnoos puhuu asioista ”for which we have no systematic rules” (Aristoteles a, 1357a).

kuulijoiden läsnä ollessa, jotka eivät kykene näkemään monimutkaisia yhteyksiä eivätkä seuraan pitkiä päättelyketjuja” (Aristoteles, 1357a). *Pseudo-Alkibiadekseen* sovellettuna enthymema ja esimerkki pitää siis muodostaa yleisön sen hetkisen hyvänä pitämän pohjalta. Perelmanin uuden retoriikan kielellä puhujan täytyy muodostaa argumenttinsa ”suotavan lokuksen” mukaisesti (Perelman 1977b, 23, 29–30; 1977a, 43).

Alcibiades. The politician conjures up some image of the good to be achieved by the action he recommends, and the constituent parts of this image are made up of the ideas of the good which are current among the people. For instance I shall explain to Athenians that the Syracuse expedition will so raise our reputation and add to our forces as to amaze Hellas and intimidate Lacedaemon. (PT, 25–26)

Tässä yhteydessä suotavan lokus tarkoittaa Ateenan maineen kasvattamista ja voimien lisäämistä. Alkibiades siirtää tämän yleisön hyvänä pitämän premissin kannatuksen myös johtopäätökselle (Perelman 1977b, 21). Ja johtopäätös on hyökkäys Sisiin. Johtopäätös voisi olla myös rauha Spartan kanssa, mutta muut poliitikot eivät pysty suostuttelemaan yhtä taitavasti kuin Alkibiades.

Harkitseva Sokrates tietysti epäilee tällaista vaarallista peliä, joka voisi tuottaa (ja tuottikin) ikävyyksiä. Hän myös epäilee sotaretken tulosta, vaikka se onnistuisikin. Se voisi herättää kateutta, pelkoa ja sitä myötä Ateenan naapureiden vihan. Sokrates vetääkin johtopäätöksen: ”Tavoittelemasi hyvä on kahdessa mielessä epäilyttävä: sen saavuttaminen ei ole varmaa, eikä sen hyvydestä ole varmuutta.” (PT, 26) Sokrateen viisaudesta ei ole kuitenkaan mitään hyötyä, koska hän ei osaa suostutella Ateenan kansankokousta tai edes sen johtajaa Alkibiadesta luopumaan uhkayrityksestä. Alkibiades on aiemmin pilkannut tämän takia Sokratesta: ”Kuinka paljon helpompaa olisikin suostutella ihmiset kaiken tätä rahantuhlausta ja lukemattomien henkien vaarantamista vastaan. Edes sitä sinä et osaa tehdä!” Minkä Alkibiades on päättänyt hyväksi havaita, on sitä aina siihen saakka kunnes joku muu saa ihmiset ajattelemaan toisella tavalla: ”Olen varma, että se on hyvää ja olen vakuuttunut sen saavuttamisesta”. Poliitikko joutuu siis pelaamaan tavoittelemansa hyvän kaksoisriskillä: että se osoittautuu saavutettaessa joksikin muuksi tai että sitä ei edes saavuteta. Sokrates ei

kuitenkaan näe ”mitään tietoa hyvästä etsittävän, eikä yrityksiä sellaisen tiedon välittämisestä muille” (PT, 26). Alkibiades tunnustaa tämän eron heidän pyrkimyksissään: ”Tietäminen ja muiden opettaminen on sinun päämääräsi, Sokrates. Toiminta ja muiden saaminen tekemään taas minun.”¹⁹ (PT, 26)

Ymmärtäminen ja teettäminen ovat politiikan näkökulmasta kaksi täysin erillistä kategoriaa. Tieteellinen ymmärtämisprojekti olisi Alkibiadekselle mahdoton tehtävä, joka sekoittaisi teettämisen pyrkimystä.

Were I trying to get others to Know, I should have an uphill task which would interfere with my getting them to Do, and had I myself pursued this Knowledge you advocate, I would have divorced myself from the feelings of those I seek to move. (PT, 26–27)

Tieteellinen tiedonhankinta sotkisi Alkibiadeen teettämisen pyrkimystä, koska se erottaisi hänet kannattajakuntansa näkemyksistä. Kuitenkaan Alkibiades ei ole täysin tietämätön ja ymmärtämätön. Hän on hankkinut tietoa siitä, kuinka toiset ihmiset saadaan tekemään asioita. Tämä on täysin erilaista tietoa kuin ekspertin (Sokrates) ”pelkkä tieto”, johon ei liity kykyä toimia poliittisesti. Vaikka asiantuntija tietäisikin, että poliitikon tietty projekti on tuhoisa, sokraattinen viisaus ja tietämys ei voi estää sitä tapahtumasta. Näin hyökkäyksen kohteena ei ole pelkästään Platon, vaan ranskalaisen poliittisen ajattelun vahvat saint-simonistiset tendenssit²⁰.

Sokrates pitää Alkibiadeen ”hyvän” käsitettä filosofisena ongelmana, eikä hän voi ymmärtää ”poliittista hyvää”: ”vedät yht’äkkiä johtopäätöksen, että olisi olemassa ikään kuin joku ajelehtiva merkitys siitä mikä on parhaaksi sinulle ja yleisöllesi” (PT, 27). Alkibiades tietenkin uskoo, että hän tekee hyvää Ateenalle ja erittäin moni kaupunkilainen vetää saman johtopäätöksen. Ja todellakin, ei ole olemassa mitään ”yhteistä hyvää” politiikan ulkopuolella. Jo *De la souveraineté* (1955) alaotikko alleviivasi samaa asiaa: *A la recherche du*

bien politique viittaa Proustin kirjaan. Kuten menneisyys, niin myös ”poliittinen hyvä” on ”kadotettu” (*perdu*). Tämä on yksi niistä näkökohdista, joka kytkee de Jouvenelin poliittisen ajattelun ”käytännöllisen järjen” (*phronesis*) traditioon²¹.

De Jouvenel ei halunnut retorisen uudelleenkuvausten kautta parantaa poliitikkojen mainetta. Alkibiadeen hahmossa hän kuvasi heidät ikävine piirteineen, eikä hän siten puolustanut poliitikkoja tavanomaista liiallista kritiikkiä vastaan vaan otti sen argumentaationsa lähtökohdaksi. Tässä kritiikissä on tavallista, ettei ymmärretä poliitikon epäsovinnainten toimintatapojen perusteita, koska niitä arvioidaan politiikan ulkopuolelta tuotujen, esimerkiksi moraalisten, kriteereiden perusteella. Dialogista nouseekin kysymys: voisi poliitikkoja arvioida politiikan kriteereillä, jotka olisivat tyystin toisia kuin moraaliset kriteerit? Suhteessa Platonin teksteihin *Pseudo-Alkibiadeksen* provokatiiviseksi piirteeksi tulee, että de Jouvenel lukee ulos retoriikkaa ja sofismia tämän teksteistä.

Diskussio: Päämäärät keinoina

Pseudo-Alkibiadeen avulla Bertrand de Jouvenel painotti platonistisen poliittisen filosofian (*wisdom* tässä yhteydessä) ja poliittisen toimijan tietämyksen (*activity*) eroa. Yksi keskeinen erottava tekijä on se, miten poliittinen toimija ja poliittinen filosofi ymmärtävät keinot ja päämäärät eri tavoin. Filosofia käsittelee asiaa ”praktisen syllogismin” nimellä ja G. H. von Wright on muotoillut syllogismin näin:

A haluaa *e*:tä.

Hän ajattelee, että ellei hän *p*, hän ei saavuta sitä.

Siksi hän *p*. (von Wright 1980, 73.)²²

Keinojen ja päämäärien erottaminen on tietysti muuttunut arkipäiväiseksi, mikä kätkee itse asian retoriset piirteet. Poliitikassa keinot ja päämäärät ovat kuitenkin monimerkityksellisiä ja tämä on *Pseudo-Alkibiadeksen* yksi teema. Jatkossa yritän eksplikoida, millaisia tulkintoja dialogin keino-

¹⁹ *Alcibiades*. Knowing and getting others to Know is your pursuit, Sokrates. Doing and getting others to Do is mine. (PT, 26)

²⁰ Asiantuntijakritiikki on suorasanaisesti ilmaistu de Jouvenelin artikkelissa *Une science de la politique est-elle possible?* (1958).

²¹ Ks. Vauhkonen 2002, kappale 5 ja Vollrath, E. 1977. *Die Rekonstruktion der politischen Urteilskraft*. Stuttgart: Klett.

²² ”A wants to get (have) *e*. /He thinks that unless he *p*’s, he will not get this./ Therefore he *p*’s.” (von Wright 1980, 73.)

päämäärä -asetelmasta voi esittää. Tämä valaisee toivoakseni keinojen ja päämäärien suhdetta politiikassa hieman tarkemmin kuin praktisen syllogismin käyttö.

Päämäärien kaksoimerkitys politiikassa

Mitkä ovat politiikan päämäärät? Bertrand de Jouvenelin mukaan politiikka (*politics*) tarkoittaa ”kamppailua, joka edeltää päätöstä ja *policy* on se suuntaus, joka otetaan käyttöön” (*So*, 18). On myös selvää, että

in the tussle which precedes the decision of a large group, each little group has its policy, its line of conduct to bring about the decision it desires, and the small group’s policy at this stage is not to be confused with the policy it seeks to promote. No less clearly this ultimate policy is not outside the sphere of politics, for politics go on, and the policy adopted is a factor in them. (*So*, 18; *S*, 28)

Näin emme voi de Jouvenelin poliittisen ajattelun yhteydessä puhua politiikan (*politics*) päämääristä, koska siinä on kyse *kamppailusta* tietyn päämäärän saavuttamiseksi monien kilpailevien *policyjen* kanssa tai tietyn päätöksen muotoilusta. Vain yksittäinen *policy* suuntautuu päämääriin. Millainen päämäärä voi tietyllä *policylla* (sotaretkellä Syrakusaan) olla *Pseudo-Alkibiadeksessa*? Alkibiades mainitsee, että hän tavoittelee ateenalaisten parasta. ”Hyvän” konkreettinen sisältö tässä yhteydessä on Ateenan kunnia ja maine sekä sen voimien lisäys. Praktisen syllogismin kielellä se voisi näyttää seuraavalta:

Alkibiades haluaa ”hyvää”, ateenalaisten parasta.
Heidän toteuttamansa sotaretki Syrakusaan voisi tuottaa sitä.
Siksi hän alkaa juonitella ja puhua sodan puolesta.

Monimutkainen poliittinen tilanne ei helposti mahdu syllogismin kaavaan, olipa se kuinka praktinen tahansa. *Pseudo-Alkibiadeen* viimeinen kappale käsittelee sotaretken tuottamaa hyvää päämäärää, joka tosiasiaa sitten kääntyi katastrofiksi. Se on fakta, jonka me tiedämme, mutta jota kuitenkin Alkibiades ei voinut tietää. Sokrates varoittaa Alkibiadesta, mutta tämä pyytää Sokratesta antamaan ”jonkun hyvän vision ihannekaupungista,

jota voisi tavoitella, päämäärän, jota me poliitikot voisimme tavoitella” (*PT*, 28). Sokrateen mielestä ihannekaupunki on myös ”ihmisten liikuttamisen väline”. Alkibiades myöntää tämän, mutta ironisoiden: ihannekaupunki on vain yksi ihmisten liikuttamisen väline, mutta on muitakin. Lisäksi liikuttaminen voi ylittää kaikki päämäärät ja tavoitteet, jotka poliitikko on ennalta asettanut.

That also. It lies in the nature of Politics that whatever is proposed as an end to be served, serves as a means to move men, and that the noblest dreams figure jointly with lower motives as the inputs available to us movers of men. No matter that my imperial conception of Athens’ good seems to you paltry, still it will do as a good to be sought, it is no less true that this image serves to build up my following: a goal but also a means; and there is nothing which does not become a means in our hands. (*PT*, 28)

Mikä tahansa päämäärä voi toimia politiikassa toisen asian, poliitikon aseman rakentamisen välineenä. On selvää, että edellinen praktinen syllogismi on vain ensimmäinen askel poliitikon tilanteen parempaan ymmärtämiseen *Pseudo-Alkibiadeessa*. Voimme muotoilla toisen syllogismin, jossa keinot ja päämäärät ovat vaihtaneet paikkaa:

Alkibiades haluaa Ateenan johtajaksi.
Hän arvioi, että ilman sankarillisia tekoja (sotaretkä Syrakusaa vastaan) hän ei voi saada johtajuutta.
Siksi hän alkaa juonitella ja puhua sodan puolesta vetoamalla ateenalaisten hyvään.

Tässä tapauksessa päämäärä, ”ateenalaisten hyvä” palvelee Alkibiadeen henkilökohtaisten ambitoiden välineenä. Näin keinot ja päämäärät ovat politiikassa kietoutuneet toisiinsa, eikä olemassa mitään mistä ei voisi tulla keinoa poliitikon käsissä, olipa päämäärä tai keino kuinka puhdas ja hyvä alunperin tahansa. Sokrates ei voi ymmärtää tällaista poliittista ajattelua, koska hän ajattelee keino-päämäärä-kategorian kautta. Alkibiades/de Jouvenel haluaa sanoa, että politiikassa emme voi tehdä tarkkaa eroa asioiden ja henkilöiden välillä, koska poliitikko voi kääntää ne palvelemaan toisiaan ja koska valta on kaiken politiikan välittämisen väline.

Keinot ja päämäärät retoriikassa

Kaikkien retoristen suhteiden demokraattinen piire on, että kukaan Alkibiades ei voi sanella keinojaan ja päämääriään (niin paljon kuin itsevaltiaat). Hänen täytyy nojata yleisönsä, joka päättää ja toimii sen mukaan, minkä se näkee itselleen parhaaksi. Poliitikko, joka haluaa liikuttaa ihmisiä nopeasti, ei voi muuttaa ihmisten hyvänä pitämiä asioita. Hänen täytyy ottaa ne sellaisenaan: ”Hyvänä pidetty on poliitikon dataa, jota hän käyttää ihmisten liikuttamiseen haluaamaansa suuntaan.” (PT, 25) Niin sanotun uuden retoriikan keskeinen henkilö Chaïm Perelman kutsuu näitä retorisia figuureja todellisuuden rakenteeseen nojaaviksi argumenteiksi.

As soon as elements of reality are associated with each other in a recognized liaison, it is possible to use this liaison as the basis for an argumentation, which allows us to pass from what is accepted to what we wish to have accepted. (Perelman 1977b, 81.)

Perelman rinnastaa päämäärä-keinot-parin ilmiö-olemus-pariin, joka edustaa hänelle filosofisen käsiteparin ideaalittyyppiä.

The pair means/end can be easily made to correspond to the pair appearance/reality. In fact, when it concerns choosing a course of conduct [= a policy, politically speaking, note JV], it is easy to disqualify a desired goal by showing that the goal is only apparent, actually only a means of realizing a more distant end. It is the end which becomes the criterion of through which one can judge the adequate character of an act: its transformation into a means relativizes it in relation to sought-for end. This end, however, could be disqualified, in turn, as but a means toward a still more distant end. (Perelman 1977b, 133.)

Dialogissa Sokrates yrittää juuri osoittaa, että Alkibiadeen keinot ja päämäärät eivät ole todellisia: ”The good you seek is twice doubtful: it is not sure that it will be attained, it is not sure that it is a good.” (PT, 26) Sokrates ajattelee, että Alkibiadeen päämäärät ovat vain näennäisiä. Hänen argumenttinsa ei kuitenkaan toimi, koska ei ole kysymys tietämiseen tai totuuteen (*Knowing*) liittyvistä asioista vaan kontingenteista kysymyksistä, joiden avulla saadaan aikaiseksi reaali-teetteja ja touuksia. Hän epäonnistuu myös, koska hänen argu-

mentaationsa ei vakuuta päätöksiä tekeviä yleisöitä: Alkibiadesta tai Ateenan kansankokousta. Sokrateen suostuttelun taito, tieteelliseen auktoriteettiin nojaaminen kuuluu ensisijaisesti yksityisluonteisiin pedagogisiin keskusteluihin, joissa puhutaan varmoista asioista. Päämääriä tuottavat kontingenteista asioista (jotka voivat olla yhdellä tai toisella tavalla) pidetyt julkiset deliberatiiviset puheet taas kuuluvat Alkibiadeen toiminnan piiriin. Poliitikassa pelataan juuri päämäärien kahdentuneella epäilyttävyydellä: ei ole varmaa että ne saavutetaan ja että ne osoittautuvat hyviksi. Näitä ei voida kuitenkaan etukäteen tietää, koska niitä arvioidaan toisenlaisessa tilanteessa kuin ne asetetaan. Tällöin politiikan kriteeriksi eivät riitä valmistamisen kriteerit: onnistuminen, päämäärän saavuttaminen, päämäärän käyttäminen keinona. Poliittikka (*politics*) merkitsee kamppailutilannetta, jossa on läsnä useita linjauksia ja niihin sitoutuneita ihmisiä ja jotka vaikuttavat toisiinsa yllättävillä tavoilla. Poliitikko tai puolue voi hyvin harvoin osoittaa yksin saaneensa jotain aikaiseksi ja jos voikin, niin niihin liittyy kahdentunut epäilyttävyyttä. Julkisissa asioissa päämäärien tuottaminen, vaihtaminen ja niiden alistaminen palvelemaan henkilöiden valtapyrkimyksiä edellyttävät politiikan kokemukseen liittyviä kriteereitä: Oli hienoa olla mukana merkittävässä toiminnassa. Osasin hankkia merkittävää kannatusta. Minut muistetaan sekä hyvässä että pahassa. Pystyin jatkamaan toimintaani ja muuttamaan linjauksia vaikeissa, monimutkaisissa ja jopa mahdottomissa tilanteissa.

Kunnianhimon personointi – politiikan retorinen uudelleenkuvaus

Epäilemättä *Pseudo-Alkibiades* haluaa painottaa vastuuetiikkaa. Se yrittää sanoa, että poliitikkojen pitäisi olla vastuuntuntoisempia ja kaukonäköisempiä. Samalla teksti kuitenkin osoittaa vastuuseen liittyvät vaikeudet: poliittisessa ”parempaan pyrkimisessä” ei voi etukäteen tietää kuin sen, mitä ihmiset pitävät hyvänä. Sen merkitys täytyy siirtää päämääriin, joiden saavuttamista tai osoittautumista hyväksi ei voi etukäteen taata. Poliitikko laittaa kuitenkin persoonansa vakuudeksi: tässä mielessä karismaattinen suhde on takuusuuhde.

Pseudo-Alkibiadeksessa on myös kyse politiikan retorisesta uudelleenkuvauksesta. Läheinen hyve (sokraattinen viisaus) saatetaan yhteyteen läheisen paheen (Alkibiadeen kunnianhimon) kans-

sa. Retorisena keinona de Jouvenel käyttää personointia. Kyse on pelkistyksen retoriikasta, jolla pelataan poliittista peliä politiikan teorian kentällä. *Pseudo-Alkibiades* linkittyy *The Pure Theoryn* muihin osiin Alkibiadeen ”moraalittoman” henkilöahmon kautta. De Jouvenel haluaa osoittaa, että jopa erittäin pahamaineisilla henkilöillä voi olla hyviä perusteita puolustukseksi. Pelkistettynä: politiikkaa voi puolustaa sen ”suunnista” ja perusteista huolimatta. ”Politiikan puhdas teoria” olisi melko kuivakka tapa puhua politiikasta, koska se pelkistää politiikan teettämiseksi. Uudet tavat käsitteellistää politiikkaa vaativat provokatiivisia esimerkkejä, joilla on myös etäisyyttä päivänpolitiikkaan. Esimerkiksi Lavalin toisen maailmansodan aikaisten toimien puolustaminen olisi ollut liian läheinen esimerkki tai Cicero taas liian yleisesti hyväksytty. Antiikin kirjoittajien ansiosta Alkibiadeen huono maine oli tarpeeksi kaukainen etäännyttämään de Jouvenelin ideat naiivista hyväntahtoisuudesta. Samalla esimerkki oli tarpeeksi kaukainen, jotta sitä voi tarkastella kiinnostuneena ilman vahvoja tunnesiteitä.

Alkibiadeksesta de Jouvenel rakensi sellaisen poliitikon ideaalityyppiä, joka asettaa ja pyrkii päämääriin. Hän voi epäonnistua, mutta hänet löytää aina jostain suunnittelemasta hyökkäystä Sisiiliaan, Venäjälle, Kuwaitiin tai Irakiin. Kyse ei ole esimerkiksi sotimisen puolustamisesta vaan sota on dialogissa ääriesimerkki samaan tapaan kuin murhat luovat dekkareissa draaman, joka herättää lukijan kiinnostuksen. Dialogissa on kuitenkin myös toisenlaisen poliitikon pelkistus: kaikkien filosofien idoli Sokrates. Yksi dialogin opetuksista onkin, että kun henkilöahmo laitetaan esimerkiksi, se toimii pelkistyksen välineenä. Kutsun tämän tyyppistä strategista retorista figuuria personifikaatioksi. Retorisena tekniikkana se toimii kuten antiikin Kreikan jumalat: jumalan henkilöahmo edustaa jotain tiettyä inhimillistä piirrettä.

Dialogin henkilöahmojen valinnan taustaksi olen asettanut de Jouvenelin kokemukset ja hänen motiivikseen voi lukea sen mitä Quentin Skinner on kutsunut innovatiivisen ideologin ongelmaksi: ”the sole motive for offering an ideological description of one’s untoward social actions will normally be to legitimise them to others who may have doubts about their legality or morality” (Skinner 1974, 110). Tehdäkseen myös omat (omana aikanaan epäilyttävät) poliittiset ja teoreettiset valinnat ymmärrettäväksi de Jouvenel poimi

historiasta kunnianhimon pahetta edustavan epäilyttävän hahmon, johon hän siirtää läheisen hyveen (viisauden) piirteitä. Hän osoittaa, että myös Alkibiades tietää ja ymmärtää jotain, mutta tieto ja ymmärrys on toisenlaista kuin sokraattinen viisaus. Filosofian ja toiminnan personifiointi toimii Alkibiadeen ja Sokrateen esimerkkien kautta ja siirtää näiden ominaisuuksia toisiinsa, sillä myös Sokrates tekee politiikkaa, tai ainakin yrittää. Hänellä on vain yhden henkilön yleisö: hän yrittää suostutella Alkibiadesta, joka pystyy analysoimaan Sokrateen retoriikan heikkouksia.

Sokrateen tavassa tehdä politiikkaa on huomionarvoinen piirre: useinkaan ei tarvitse suostutella kaikkia. Esimerkiksi johtavan poliitikon käännäyttäminen voi riittää ja hänen kannattajansa tulevat mukana. Se on periaatteessa yksinkertaista, mutta dialogin esimerkki näyttää, miksi johtavat poliitikot eivät kuuntele filosofisia viisauksia ja miksi heidän ajattelunsa käännäyttäminen tuottaa vaikeuksia myös muille kuin ihmisistä viisaimmille. Alkibiadeen poliittinen peli yleisön edessä on nimittäin yhden henkilön suostutteluun verrattuna huomattavasti vaikeampaa ja monimutkaisempaa ja edellyttää muunlaista ajattelua kuin filosofia. Yksinkertaiset filosofiset parit kuten näennäinen/todellinen tai välineet/päämäärät eivät toimi, koska politiikassa asiat ja henkilöt sekoittuvat toisiinsa: poliitikko voi kääntää ne palvelemaan toisiaan ja päämääriin liittyä kaksinkertainen epävarmuus. Siksi myös Sokrateen ja Alkibiadeen politiikan tekemisen tyyli eroavat toisistaan: Alkibiades löytää onnensa yleisön edessä, mutta hänen täytyy pelata ”hyvän” saavutettavuuden kaksinkertaisella epävarmuudella: ei ole varmaa, että se saavutetaan ja että se on hyvää. Sokrates taas nauttii yksityispedagogin poliittisesta pelistä, jolla hän yrittää käännäyttää johtavia poliitikkoja. Alkibiades edustaa politiikan tutkimuksen, toiminnan ja kunnianhimon näkökulmia. Hän ei yritä käännäyttää Sokratesta politiikan tutkijaksi tai saada tätä luopumaan yhden (tai muutaman) henkilön yleisön poliitikon roolista, mutta hän yrittää opettaa että on muitakin tapoja ajatella kuin filosofinen.

Sokrateen ja erityisesti Alkibiadeen henkilöahmot auttavat meitä ymmärtämään politiikkaan liittyvää ”hyvää” ja ”paha” sekä muotoilemaan poliittista ajattelua niiden tuolla puolen. *Pseudo-Alkibiades* vihjaa, että voisimme muodostaa poliitikalle myös joitain toisia kriteereitä kuin tavanomaiset valitukset poliitikkojen huonosta moraa-

lista ja että poliitikot eivät saa mitään aikaiseksi. ”Politiikan puhtaan teorian” yhteyteen sijoitettuna dialogi herättää kysymyksen: voisiko politiikalle muotoilla formaaleja kriteereitä vaatimattomien kansalaisten yksilötasolta aina institutionaaliseen tasolle saakka? Tietenkään ne eivät voi olla politiikan ylä- tai ulkopuolella, koska niiden perusteet ovat aina politisoitavissa, toisin sanoen kiistettävissä. Voisimme esimerkiksi pitää formaalina positiivisena kriteerinä Alkibiadeen kykyä jatkaa toimintaansa niin mahdottomissa tilanteissa, että se olisi merkinnyt monen muuan poliittisen uran täydellistä loppua. ”Takin kääntäminen” voi olla tietyissä tilanteissa esimerkiksi (erityisesti poliittisen) eloonjäämisen keino. Kun entiset päämäärät eivät palvele henkilöä, puoluetta tai muuta sellaista, ne voi toki vaihtaa. Usein puolueloikka, maan vaihto tai poliittisen linjauksen muuttaminen ei toki onnistu yhtä hyvin kuin Alkibiadeelta, joka pystyi toimimaan huipputasolla sekä Ateenassa että Spartassa ja palaamaan vielä Ateenaan. *Pseudo-Alkibiades* näyttää poliitikkojen keskeisiä lähtökohtia ja niihin sisältyviä suuria riskejä. Jos niitä tarkastellaan vain keinojen ja päämäärien näkökulmasta, ei huomata politiikan toimintaan liittyviä itseisarvoisia piirteitä, esimerkiksi sitä kuinka toiminta luo elämälle merkitystä, jota tappiot keinoissa ja päämäärissä eivät voi hävittää. ”Petturin” formaali-

liksi politiikan kriteeriksi voisimme ottaa uusien pelitilojen hyödyntämisen taidon, jatkamiskyvyn. Toisaalta formaalissa tarkastelussa ”petturit” paljastuvat vain henkilöiksi, joiden poliittinen agenda on tyhjentynyt tai jotka ovat ajautuneet poliittiseen umpikujaan, jolloin toiminnan itseisarvoinen jatkaminen edellyttää keinojen ja päämäärien, usein myös poliittisten pelitilojen vaihtoa. Mikään ei tietenkään takaa jatkamisen mahdollisuuksia. Tilanteina näitä voi verrata puolueiden ohjelmallisten tavoitteiden vaihtoon, valtion aloittamaan sotaan tai solmimaan rauhaan tai muuhun suureen kollektiiviseen suunnanmuutokseen. Alkibiades on näiden tilanteiden metonymia.

Voisimme ottaa politiikan formaalien kriteereiden piiriin esimerkiksi *rex*-tyyppisiä ongelmia ratkaisevia poliittisia toimijoita tai instituutioita ja arvioida niiden kykyä muuntaa yhteensovittamattomia ristiriitoja kompromisseiksi tai enemmistöpäätöksiksi. Formaalit kriteerit voisivat muuttaa keskustelua päivänpolitiikasta – paradoksaalisesti – käytännöllisemmiksi kuin moraaliset arvot tai puoluepoliittiset tai muuten yksipuoliseen näkökulmaan sitoutuneiden demagogien, kuten journalistien näkemykset. Yksipuolisia näkemyksiä taas voisi pitää journalistien ansiona, kun heitä arvioidaan omaa uraansa kirjoittamallaan asioilla edistävänä poliitikkoina – kirjoittavina Alkibiadeina.

LÄHTEET

Bertrand de Jouvenelin tekstit (suluissa käytetty lyhenne)

- Journal du Pouvoir. Koneella puhtaaksi kirjoitettu päiväkirjan osa. Carton 5. Bertrand de Jouvenelin arkistot Ranskan kansalliskirjastossa. (JP)
1945. *Du Pouvoir. Histoire naturelle de sa croissance*. Pariisi: Hachette 1972. (P)
1955. *De la souveraineté*. Pariisi: Librairie de Médecis. (S)
1957. *Sovereignty*. Indianapolis: Liberty Fund 1998. (So)
1958. Une science de la politique est-elle possible? *Académie de sciences morales et politiques* 1, 51–62.
1960. The Pseudo-Alcibiades: A Dialogue on Political Action and Responsibility. *The Yale Review* December, No 2, 161–171.
1963. *The Pure Theory of Politics*. Cambridge: CUP ja Yale University Press. (PT)
- 1963a. *De la politique pure*. Pariisi: Calmann-Lévy 1977. (PP)
1979. *Un voyageur dans le siècle. 1903–1945*. Pariisi: Robert Laffont.

Kirjallisuus

- Arendt, Hannah. 1958. *The Human Condition*. Chicago ja Lontoo: The University of Chicago Press 1989.
- Arendt, Hannah. 1963. *On Revolution*. Lontoo, New York etc.: Penguin Books 1990.
- Aristoteles. *Retoriikka ja Runousoppi*. Helsinki: Gaudeamus 1997.
- Aristoteles a. *Rhetoric*. Kääntänyt Roberts, W. R. Teksti perustuu seuraaviin kirjoihin: Aristotle. Aristotle in 23 Volumes, Vol. 22, kääntänyt J. H. Freese. Cambridge, MA, Harvard University Press; London, William Heinemann Ltd. 1926. URL:<http://www.perseus.tufts.edu/cgi-bin/ptext?lookup=Aristot.+Rh>.
- Aron, Raymond. 1955. *L'opium des intellectuels*. Pariisi: Calmann-Lévy.
- Aron, Raymond. 1961. Thucydides and the Historical Narrative. Teoksessa Aron, Raymond. 1978. *Politics and History. Selected Essays by Raymond Aron*. Lontoo, New York: Macmillan.

- Barthou, Louis. 1923. *Le Politique*. Pariisi: Hachette.
- Burnyeat, M. F. 1990. Enthymeme: Aristotle on the Logic of Persuasion. Teoksessa Furley, D. J. ja Nehamas, A. (toim.). 1994. Aristotle's Rhetoric. Philosophical Essays. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Cazeaux, Jacques. 1998. Introduction. Alcibiade, le train ne sifflera qu'une fois. Teoksessa Platon. *Alcibiade*. Pariisi: Librairie Générale Française.
- Digester, Peter. 1995. *Our Politics, Our Selves? Liberalism, Identity, and Harm*. Princeton University Press.
- Kupferman, Fred. 1980. *Le procès de Vichy: Pucheu, Pétain, Laval*. Bryssel: Editions Complexe.
- Merleau-Ponty, Maurice. 1947. *Humanisme et terreur. Essai sur le problème communiste*. Pariisi: Gallimard 1980.
- Miller, J. B. D. 1958. *Politicians*. An Inaugural Lecture delivered at the University, Leicester 25 February 1958. Leicester University Press.
- Oliver, F. C. 1934. *Politics and Politicians*. Lontoo: Macmillan.
- Palonen, Kari. 2002a. Rehabilitating the Politician. On a Neglected Genre in Political Theorizing. *Archives européennes de sociologie*, XLII. 132–153.
- Palonen, Kari. 2002b. *Eine Lobrede für Politiker. Ein Kommentar zu Max Weber's 'Politik als Beruf'*. Opladen: Leske+Budrich.
- Perelman, Chaïm. 1977a. *L'empire rhétorique: rhétorique et argumentation*. Pariisi: Vrin 1988.
- Perelman, Chaïm. 1977b. *The Realm of Rhetoric*. University of Notre Dame Press 1982.
- Platon. Alkibiades I. *Teokset VII*. Helsinki: Otava 1999.
- Romilly, Jacqueline de. 1995. *Alcibiade ou les dangers de l'ambition*. Pariisi: Fallois.
- Sartre, Jean-Paul. 1972. *L'idiot de la famille III. Gustave Flaubert de 1821 à 1857*. Nouvelle édition revue et complétée. Pariisi: Gallimard 1988.
- Shirer, William L. 1960. *The Rise and Fall of the Third Reich: a History of Nazi Germany*. 5 pr. Lontoo: Secker ja Warburg 1962. (Suom. *Kolmannen valtakunnan nousu ja tuho*).
- Skinner, Quentin. 1974. Some Problems in the Analysis of Political Thought and Action. Teoksessa Tully, James. (toim.), *Meaning and Context*. Lontoo: Polity.
- Thukydides. *Peloponnesolaissota*. Helsinki. WSOY 1995.
- Vauhkonen, Jouni. 2002. *A Rhetoric of Reduction. Bertrand de Jouvenel's Pure Theory of Politics as Persuasion*. Jyväskylän Studies in Education, Psychology and Social Research 209. Jyväskylän yliopisto.
- Vollrath, Ernst. 1977. *Die Rekonstruktion der politischen Urteilskraft*. Stuttgart: Klett.
- Weber, Max. 1919a. Politik als Beruf. Teoksessa Weber, Max. 1988. *Gesammelte Politische Schriften*. Tübingen: Mohr.
- Weber, Max. 1919b. The Profession and Vocation of Politics. Teoksessa Weber, Max. 1994. *Political Writings*. CUP.
- Wright, Georg Henrik von. 1980. *Freedom and Determination*. Helsinki, Amsterdam: Societas philosophica Fennica: North-Holland (publ. and distr.).